

- проведення психолого-педагогічної діагностики майбутніх першокласників;
- узагальнення передового досвіду роботи з запобігання неспішності та його широке обговорення.

На основі одержаних даних можна стверджувати наступне. Вчителям початкових класів слід знати: низька якість викладання, невміння організувати активну навчально-пізнавальну діяльність школярів і керівництво нею, негативне ставлення до учнів, несприятливий психологічний клімат у класі породжують явище неспішності, а деякі діти переводяться до категорії "педагогічно занедбаних", "важких". Разом з тим, успішність учнів молодшого шкільного віку, безпосередньо залежить від такої організації процесу навчання, яка забезпечує радість пізнання нового, а вчитель одержує задоволення від своєї праці.

Література

1. Агапова І. Подолати неспішність//Завуч.-2003.-Березень.-№7.-С.4-5.
2. Бабанський Ю.К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса: Методические основы.-М.: Просвещение, 1982.-180 с.
3. Бондар В.І. Вчителю про дітей, які мають труднощі у навчанні//Початкова школа.-1995.-№10-11.-С.6-9.
4. Ілляшенко Т. Як допомогти дітям із труднощами у навчанні//Початкова школа.-2004.-№5.-С.5-8.
5. Морозова І. Рятівна соломинка для "дівчинки". Ще раз про причини шкільної неспішності//Освіта.-1997.-3-10 грудня.
7. Сто порад учителю / Сухомлинський В.О. Вибрані твори: Ут.т.-Т.5.-С.525-585.
8. Цетлін В.С. Предупреждение неуспеваемости учащихся . – М.: Знание, 1989.-.80с.
9. Шклярська С.М. Індивідуальна робота з слабо відстаючими//Початкова школа.-1988.- №2.-С.29-30.

*Олександра Данилюк
наук. керівник – доц. З.М. Онишків*

ФОРМУВАННЯ МИСЛИТЕЛЬНИХ УМІНЬ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Важливе значення для підвищення ефективності навчального процесу має формування у молодших школярів умінь і навичок. Значний вклад у розв'язання даної проблеми внесли дослідження Н.О. Менчинської,

М.Д. Богоявленського, Ю.К. Бабанського, Н.Ф. Тализіної, О.В. Скрипченка, В.Ф. Паламарчук, О.Я. Савченко, В.О. Сухомлинського та ін.

В.О. Сухомлинський, у своїх працях, присвячених проблемі розумового виховання учнів, неодноразово підкреслював, що знання мають засвоюватися під час активного, самостійного виконання учнями мислительних операцій: порівняння, аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення та конкретизація. "Дуже важливо, щоб мислення учнів ґрунтувалося на дослідженні, пошуках, щоб усвідомленню наукової істини передували аналіз, зіставлення й порівняння фактів."[4, С. 142].

У програмах для початкової школи у розділі "Формування загальнонавчальних умінь і навичок" виділено групу загальнопізнавальних умінь і навичок у розділі кожного класу. Нами проведено структурний аналіз цих умінь (див. таблицю 1).

Таблиця 1

**Структурний аналіз мислительних умінь
учнів початкових класів**

<i>1 клас</i>			
<i>Аналізувати</i>	<i>Порівнювати</i>	<i>Узагальнювати</i>	<i>Встановлювати причинно-наслідкові зв'язки</i>
Виділяти в предметах певні ознаки, розрізняти розмір, форму, колір, смак.	Знаходити у двох об'єктах однакові, схожі і різні зовнішні ознаки. Зіставляти групи предметів за однією суттєвою ознакою, помічати зміни в	Робити (з допомогою вчителя) висновок-узагальнення після виконання навчального	

<i>Аналізувати</i>	<i>Порівнювати</i>	<i>Узагальнювати</i>	<i>Встановлювати причинно-наслідкові зв'язки</i>
	спостережуваних об'єктах за орієнтирами, вказаними вчителем.	завдання.	
2 клас			
Виділяти в предметах ознаки та якості, розрізняючи їх за значущістю (головні, постійно притаманні об'єкту, і другорядні, які за певних обставин можуть з'являтися, а за інших-зникати).	Встановлювати тотожність, схожість і відмінність між кількома предметами.	Визначати за допомогою вчителя найістотніші ознаки у виконуваний роботі.	Встановлювати логічну послідовність викладу подій, застосовувати деякі прийоми смислового заучування.
3 клас			
Виділяти в об'єктах внутрішні ознаки і якості, розрізняти серед них основні та другорядні.	Порівнювати конкретні об'єкти за різними ознаками (абстрактні за орієнтирами, визначеними вчителем).	Зробити висновок - узагальнення за допомогою вчителя.	Встановлювати зв'язок між причиною і наслідком; добирати факти, які підтверджують висловлену думку або суперечать їй.
4 клас			
Користуватися прийомами осмисленого запам'ятовування (план, зіставлення, опорні слова); класифікувати і групувати вивчений матеріал. Знаходити нове, досі невідоме, ставити запитання.	Користуватись порівнянням та аналогією як засобами встановлення нових ознак і якостей.	Визначати головне, самостійно робити висновок з пояснення вчителя.	Знаходити і пояснювати причинно-наслідкові зв'язки; доводити правильність певного судження та власної думки; виконувати творчі завдання (доповнити задачу, продовжити розповідь, відтворити початок розповіді, запропонувати новий спосіб розв'язування та ін.).

Аналіз підручників, методичних посібників з різних предметів початкової школи для вчителів показав, що ідея формування мислительних умінь у молодших школярів знайшла в них певне відображення. Слід зазначити, що в програмах з окремих предметів певною мірою враховуються вимоги щодо формування мислительних умінь. Методичний апарат підручників з рідної мови і математики та ін. предметів орієнтує вчителя на формування і розвиток даної групи вмінь учнів, але реалізує ці вимоги не завжди послідовно і не досить повно. У методичних посібниках для вчителів початкових класів звертається увага на це питання, проте рекомендацій щодо цього немає.

Заслуговують на увагу навчальні посібники О. Я. Савченко "Умій вчитися" та "Розвивай свої здібності", в яких наведено завдання для розвитку мислення учнів. Ці завдання допоможуть учителю зацікавити учнів, і тим самим, покращити і активізувати роботу класу на уроці. Ось, наприклад:

Спробуй дати чітке, коротке визначення речей, якими користуєшся:

Що таке стіл? Стіл – це ...

А ліжко? Ніж? Парта?

Хто такий слюсар? Машиніст? Таксист? Бухгалтер?

Заверши перелік понять, які можна об'єднати спільною назвою:

Коло, трикутник, овал,... – це ... ;

Карась, йорж, короп,... – це ... ;

Хвилина, година, рік,... – це ... ; та інші. [3, С.33].

О.Я. Савченко у формуванні вміння порівнювати рекомендує дотримуватись таких вимог: доцільно порівнювати однорідні, взаємозв'язані об'єкти; предмети, які порівнюються (чи хоч би один із них), мають бути добре знайомі учням; при зіставленні виявляти істотні ознаки подібності, а при протиставленні – істотні ознаки відмінності; подібність і відмінність бажано спостерігати на достатньому фактичному матеріалі [2].

Н.Ф. Тихомирова для формування вміння порівнювати пропонує завдання виду:

Чим схожі ці слова?

- а) книга, кішка, кришка;
- б) ніч, піч, річ;
- в) морж, йорж, ніж;
- г) число, весло, крісло.

Назвіть загальні ознаки:

- а) яблуко і гарбуз;
- б) кішка і собака;
- в) книга і зошит.

Чим відрізняються?

- а) ручка від олівця;
- б) книга від зошита.

Прочитайте числа кожної пари. Чим вони схожі і чим відрізняються?

- а) 5 і 50;
- б) 6 і 600;
- в) 17 і 170;
- г) 201 і 2010 та ін. [5].

Н. Захарова рекомендує у формуванні мислительних умінь дотримуватися певної послідовності. Це, зокрема:

Створення мотиваційної готовності до виконання певного виду діяльності.

Засвоєння зразка дій.

Первинне застосування вміння.

Виконання тренувальних вправ в умовах близького переносу вміння в межах одного навчального предмета та більш віддалене перенесення вміння, що передбачає його використання вже на іншому предметному матеріалі. [1, С.68]. Ми розділяємо такий підхід.

На нашу думку, з метою формування мислительних умінь, доцільно проводити з молодшими школярами спеціальні вправи, уроки на формування мислительних умінь ("Конкурс юних математиків", "Хвилинка цікавої математики", "Сторінками рідної мови", та ін.). Потрібно також навчити дітей складати казки, розвивати їхню творчу уяву ("Що розповіла мені пташка взимку?", "Пісня весняного струмочка", "Пригоди зеленого листочка", та ін.), навчати складати вірші. Можна влаштовувати мандрівки до "Словникової скарбнички", розв'язувати завдання Робота Словознайченка.

Таким чином, систематична і послідовна робота з формування мислительних умінь і навичок в учнів початкових класів, використання з цією метою різноманітних пізнавальних завдань, дотримання поетапності у цій роботі в значній мірі впливає на підвищення результативності навчальної діяльності учнів.

Література

1. Захарова Н. Пізнавальні завдання формують в учнів загальнопізнавальні вміння // Поч. школа. – 2001. – №1. – С.68.
2. Савченко О. Я. Порівняння у навчанні учнів початкових класів. – К.: 1977. – 151 с.
3. Савченко О. Я. Умій вчитися: Навч. посіб. для молод. школярів. – 2-ге вид. – К.: Освіта, 1998. – 192с.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. // Вибрані твори в 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 3.- С.142.
5. Тихомирова Л. Ф., Басов А. В. Развитие логического мышления детей. – Ярославль: ТОО "Гринго", 1995. – 240с.